

TEATER

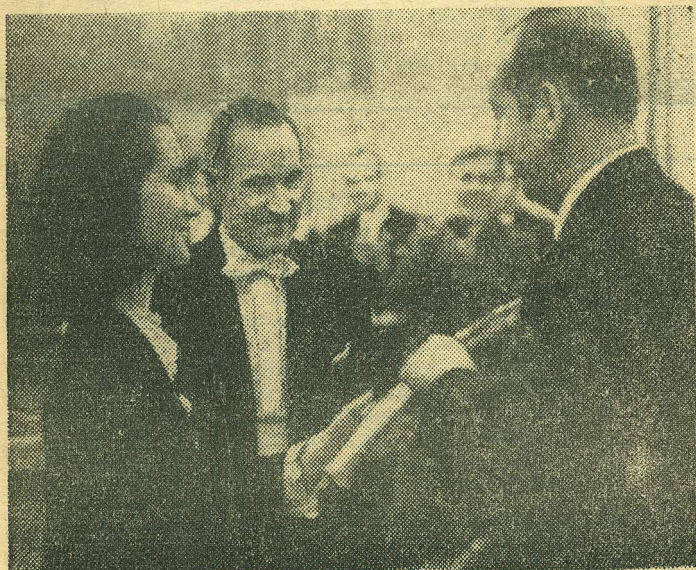
EDUARD TUBINAS JA TEMA ESIKOOPERIST

«Barbara von Tisenhuseni» kauaoodatud esietendus on toimunud. Teater töötab ooperi juures suure põhjalikkusega ja ajaliseltki keetsid kõik tööstadiumid kokku mitte palju vähem kui ooperi loomine. Loomistööd ennast võib lugeda vägagi kiireks: helilooja sõnade järgi võttis skitseerimine aega 3 kuud, millele järgnes kuu aega tööd klaverikoondise kallal. Rohkem kui 300-leheküljelise partituuri peale kulus 4 kuud: töökoormuseks seejuures kujunes 4—5 lehekülge päevas ilma ühegi puhkepäevata. «Aga põnev oli endalgi,» ütles Eduard Tubin.

«Barbara von Tisenhusen» on nii isikudraama kui ka ajastu koondportree. Mõlemad jooned on olemas Eduard Tubina muusikas. See, et kogu ooperi muusikaline struktuur on allutatud *chaconne*'i-printsiibile, s. t. on ehitatud ühele aina korduvale teemale (nii põhikujul kui ka ümberpöörduvalt), annab teosele kindla suuniluse. Selles nagu väljenduks Barbara saatuse julm paratamatus: inimese ja inimlikkuse hukkumine aadlisesuse koodeksile surve all. Ja ühtlasi on Tubina muusika kantud seegi kord pidevast draamatilisest pingest. Selle lõdvenemist on minimaalselt — vahest ehk ainult 2. ja 3. pildis, stseenides taluneidudega või steenõhtuses metsas. Selles pinges harmo-

neeruvad nii muusikalised väljendusvahendid kui ka ooperi sündmustiku enese dramaatiline konflikt. Tubina juures valitseb muusikalise koe mitmekihilisus; üksikute meloodiliste liinide kõrgendatud ekspressiivsus ja sugestiivne timpaniteköne loobki selle pingelise atmosfääri, milles taaselustub vastuoludest lõhestatud ajastu. Dirigent Kirill Raudsepp on rakendanud maksimumvahendid, et seda kuulda-vale tuua.

Teose selline kompaktsus ja arenguline sihikindlus osutus võimalikuks ka tänu sellele, et Jaan Kross oli oskuslikult Aino Kalda jutustuse värvikasse teatrikeelde «tõlkinud». Lavale tõi loo Udo Väljaots, kelle kõikides töödes on olnud üheks peamiseks piidluseks saavutada lavalist dünaamikat nii, et seda kannaks ka viimasest ritta jäänud kooriliige. Ja siiski, siia juurde kuulub veel Lembit Roosa lavakujundus, millest — kui ta etenduse orgaaniline koostisosa ei oleks — võiks rääkida kui tõelisest omaette väärtusest. Igaks pildiks eraldi leitud juhtvärvid rõhutavad kontrastimeeleolusid (unustamatud on avapildi must-punane-hõbe ja kirikupildi pruun-helesinine). Vastastikusest mõistmisest teose autorite ja lavastuse autorite vahel — sellest muusika, liikumise ja värvide

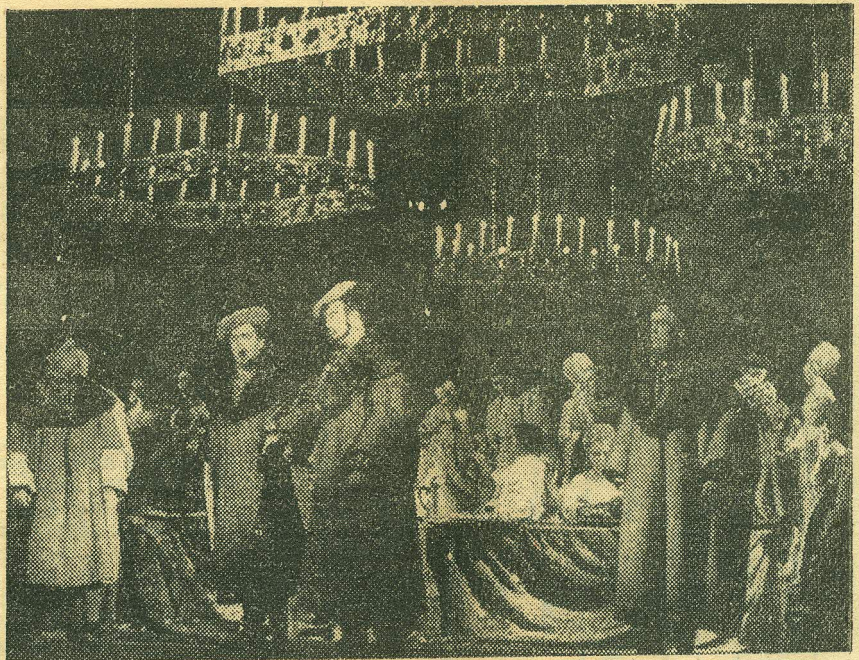

«Estonia» orkestri nimel õnnitlevad esietendusel ooperi autorit Eduard Tubinat (paremal) orkestri kontsertmeister Arved Jakobit ja flötist Sigrid Orusaar
G. Vaidla fotod

pulm

koosk
lised
pildid,
mastse
lise
stseen
lisesu
ekstaa
sadistl
võitlu
Ver
boolne
kaitst
Barba
taolist
tud in
ei köl
võrds
selles
sel m
ona l
See o
seks l
Bar
das
«Mõle
bivad
seid
Haili
lossip
selt t
aga t
kum
vale l
Ka k
jate
Maist
nad «
sed t
tud.»
Bar
kõige
genit,
«Estonia»
do T
muise
nägin
meus
duse
kands
silma
Aino
Palm
Kalju
Uno
husen
Neem

Ooper algab
Yrkylli ja
Alleth von
Risebitteri
pulmapeostseeniga
Suurgildi
saalis
Tallinnas
1551. aastal

kooskõlast — ongi sündinud sellised haaravalt jõulised vaatepildid, nagu esimese vaatuse pulmastseen, mis lõpeb traditsioonilise tõrvikutantsuga, või siis stseen teises vaatuses, kus aadliseisus laseb end peaaegu ekstaasi sattumiseni lõbustada sadistlik-jõhkrast koerte ja karu võitlusest.

Verised vaatamängud, sümbolne härg vapil, seadusega kaitstud võimutsemine — sellele Barbara kolme venna ja nendetaoliste maailmale on vastandatud inimlike tunnete maailm, mis ei kõhkle oma õiguste eest eba võrdsesse võitlusse astumast. Ja selles olukorras on igal tegelasel mitte ainult oma osa, vaid ka oma kindel suhtumine kõigesse. See omakorda muutis konkreetseks ka iga osatäitja ülesande.

Barbara osatäitjate kohta avaldas E. Tubin oma arvamuse: «Mõlemad Barbarad on head, sobivad sellesse osasse — miinuseid ei saa kummalegi panna. Haili Sammelseig on lähedasem lossipreili kujule, puhtajalooliselt tüüpilisem. Maarja Haamer aga tütarlapselikum, vastuvõtlikum kõigele — seega tänapäevale lähedasem ja arusaadavam.» Ka kirikhärra Friesneri osatäitjate Voldemar Kuslapi ja Teo Maiste kohta leidis helilooja, et nad on väga head: «Just sellised tüübid, nagu oli ette nähtud.»

Barbara vendade kolmikust kõige keevaloomulisemat, Jürgenit, kehastas temperamentselt «Estonia» laval debüteeriv Valdo Truve (kes varem oli «Vane muises»), Reinholdina kuulsime nägime Enno Eesmaad, Bartholomeusena Ervin Kärvetit. Etenduse vokaalse kvaliteedi eest kandsid hoolt veel sellised meie silmapaistvad lauljad nagu Aino Külvand (Anna), Mati Palm (Johann von Tödwen), Kalju Karask (Franz Bonnius), Uno Kreen (Reinhold von Tisenhusen), Tiit Tralla (Nari), Eve Neem (Trifin) jt.

Esietendus — see on alati kujunemisejärgus olev etendus. Puudub ju siin rahulik kindlustunne, mis on omane juba kas või teiselegi etendusele. Helilooja, jälginud enne esietendust ooperi viimaseid peaproove, leidis:

«Iga prooviga läks asi paremaks ja esietendus omakorda läks üldiselt paremini kui proovid. Muidugi, nagu ikka, oli esimene etendus veel pisut toores, orkester kohati kattis, tegelased närvitsesid.»

Kuid selle raske etenduse silmanähtav sisemine ja väline küpsemine sisendab usku, et «Estonia» repertuaar on rikastunud uue kaasaegse teosega, mis ka oma esituselt on meie esindusteatri vääriline.

Tallinna jõudes tõi Eduard Tubin kaasa uudise, et just nädal aega enne «Barbara» esietendust lõpetas ta oma kõige värskemata töö — üheksanda sümfoonia.

«Sümfoonia kannab nimetust «Sinfonia Semplice», nii nagu ka taani suursümfooniaku Carl Nielsen kuues sümfoonia.» jutustab helilooja. «Ent kui Nielsen sümfoonia teine osa — «Humoresk» — sisaldab ka koomikat, siis minu sümfoonia on läbinisti tõsisemeleoluline ja läbi viidud klassikalises vormis. Tänapäeva helikeele ja orkestri juures ei olegi seda nii lihtne teostada. Kogesin töös suuri raskusi: partituur oli juba valmis, kui avastasin, et ei, nii siiski ei saa. Olin meeletu, nädal aega võttis, enne kui kõik korda sain.»

Kuuleme, et uus sümfoonia on 2-osaline ja kestab umbes 17—18 minutit. Esimene osa on *allegro*: teine osa algab aeglase ja lüürilise *adagio*'ga, mis peagi läheb üle skertsoks (kiire rühiga fuga), muutudes lõpuks aga jällegi *adagio*'ks, nüüd juba pikaks ja võimsaks.

Nagu teame, on Eduard Tubinal Stokholmis teist laadigi loomingulisi ülesandeid — vanade meistrite partituuride restarreerimine ajaloolist repertuaari etendava Drottningholm'i teatri jaoks. Seepärast küsime: kas ka selles osas on valmimas midagi uut?

«Seekord tuleb mul rekonstrueerida niisuguse tuntud saksa päritoluga rootsi klassiku, nagu J. M. Krausi 1776. a. pärinev ballett «Kalurid». Esiettekannet peab toimuma maikuu.»

Kuigi E. Tubin väidab, et peale nii pingelisi töid tahaks ka puhata, pole vist enam saladus, et heliloojal mõlguvad meeles juba uue ooperi kirjutamise plaanid.

«Tõepoolest,» tunnistab ta, «Aino Kalda «Reigi õpetaja» on mul praegu kaalumisel. Omal ajal oli E. Aaval plaan seda ooperit kirjutama hakata. Huvitav on seegi, et «Reigi õpetaja» libreto on Aino Kalda ainus eesti keeles kirjutatud töö.»

Ärasõiduga Stokholmi läks Eduard Tubinal ja tema abikaasasal Elfriede Tubinal seekord kiireks: juba 48 tundi pärast «Barbara» esietendust toimus Stokholmis Eesti Meeskoori 25. a. juubeliõhtu. Koor, kelle rajajaks 1945. a. oli H. Klisk ja keda praegu juhatab L. Leetmaa, on E. Tubina käe all töötanud terve viieteist aastat (1945—1959) ning E. Tubin on tema aulige.

Küsimusele, mida juubeliõhtul E. Tubina loominguist esitatakse, vastab helilooja, et selleks on meilgi tuntud «Karljase püha-päev», ja lisab:

«Aastat kolm tagasi tellis koor minu käest midagi pikemat. Kirjutasin «Taganevate sõdurite laulu» Uku Masingu sõnadele tema luulekogust «Neemed vihmade lahtel». See oli väga jõuline, lausa visuaalselt tajutav tekst. Seda kantaati hakkabki koor nüüd õppima.»

MARIKA OJA